

Marcel Danesi – Paul Perron

Analyzing Cultures. An Introduction and Handbook

[A kultúrák elemzése. Bevezetés és kézikönyv]

(Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1999. 413 pp.)

Bajzát Tünde

Marceli Danesi és Paul Perron 1999-ben megjelent könyvét ezidáig még nem fordították le magyar nyelvre. A kötet szó szerinti fordításban *A kultúrák elemzése. Bevezetés és kézikönyv* címet kapná. Azonban a mű ennél a címnél többet mond, többféle szempontból történő elméleti és gyakorlati áttekintést nyújt a szemiotika tudományáról azok számára is, akik nem rendelkeznek a jelek tudományával kapcsolatos előzetes ismeretekkel. A kultúra szemiotikai tanulmányozásában szemléltető példák alapján követhetjük nyomon az elméleti bemutatást.

Ahogy az alcímben olvasható, Danesi és Perron munkája bevezetést és segédletet nyújt mindazoknak, akik betekintést kívánnak nyerni a szemiotika, a kommunikáció, a média vagy a kultúra tanulmányozásába. A mű fontosságát már a bevezető gondolatok is hangsúlyozzák, melyek szerint a világon minden ember számára közös, hogy beleszületik egy kultúrába, abban nő fel, és hogy élni sem tud a kultúra nélkül. Az emberi fajt más fajtoktól a szemiotika különbözteti meg, vagyis az a szerez, amelyet a jelek játszanak az emberi tudatban.

A könyv három fő részből áll, melyeket további fejezetekre osztottak a szerzők. Az első rész *Alapfogalmak és nézetek (Basic Notions and Views)* címmel a kultúra eredetét, színtereit, fogalmait mutatja be és bevezeti az olvasót a kulturális szemiotika birodalmába. Körülbelül 100.000 évvel ezelőtt a művészeti alkotások, a nyelvi kommunikáció és a közösen megalkotott etikai rendszer voltak azok a megkülönböztető jegyek, amelyek az első emberi törzset létrehozták és a kultúra alapjait megeremítették. Azóta a kultúra fogalma sokat változott és ma számos definíciót találunk rá. A szerzőpáros megfogalmazása szerint a kultúra egy olyan életstílus, amely a törzsi környezetben alakult ki és egy kifejező rendszeren alapul, amely az egyik generációról a másikra száll. A kultúra színterei: a rokonság, a vallás, a politika, a jog, a gazdaság és az oktatás. A modern szemiotika tudományának eredete Peirce-re és Saussure-re vezethető vissza.

A szemiotikusok szerint a kultúra olyan közösségi jelrendszer, amely az embereknek segédeszközt nyújt ahhoz, hogy az ösztöneiket, vágyaikat, szükségleteiket és más vonzalmaikat értelmezési rendszerekké alakíthassák. A szemiotikai kutatásokat minden esetben három kérdés irányítja, melyek a következők:

1. *Mit* jelent valamely dolog?
2. *Hogyan* jelenti azt, amit jelent?
3. *Miért* jelenti azt, amit jelent?

A kommunikáció tudománya az üzenetek technikai tanulmányozásával foglalkozik, ezzel ellentétben a szemiotika tudománya azt vizsgálja, hogy mit jelent egy üzenet, és hogyan jött létre. A kulturális szemiotika magában foglalja a pszichológia, az antropológia, a régészet, a nyelvészet és az idegtudomány kérdésköreit. A szemiotika elsődleges célja, hogy megértse, hogyan képes az agy létrehozni és megérteni jeleket, és hogyan teszi lehetővé ezt a tudást létrehozó tevékenységet minden ember számára.

A második rész *A Kultúra szemiotikai tanulmányozása (The Semiotic Study of Culture)* címet viseli és nyolc fejezetből áll. Az első fejezet, amely *A test (The Body)* címmel íródott, részletesen bemutatja a testi kódok öt típusát, melyek a nem-verbális szemiotika területéhez sorolhatóak. A testi kódok a következők: a kinezika, az arckifejezések, a proxemika, a tapintás és a gesztus jelei. A jelek tanulmányozása kulcsfontosságú, mert az emberek gondolataik és érzéseik több mint kétharmadát jelekkel fejezik ki, ezáltal 700.000 fizikai jelet hoznak létre. A kinezika az emberek fizikai viselkedését tanulmányozza, amely a történelmi hagyomány és a szabályok eredményeként jön létre. Az arckifejezések tanulmányozása során Ekman olyan kis eltéréseket tapasztalt a kultúrák között, hogy arra a következtetésre jutott, hogy az arc „nyelvtana“ könyvebben leírható, mint a nyelvek nyelvtana. A társas kapcsolatokban a *szemkontaktus* játssza az igazán fontos szerepet, melynek tartóssága kifejezi az emberek közötti kapcsolatot milyenségét. A *proxemikai kódok* a kultúrák előírásai alapján határozzák meg az emberek közötti távolságot és a testtartást beszéd közben. A *tapintás* jelei meghatározzák az érintés szabályait a személyes kapcsolatokban. A *gesztusok* azokat az elképzeléseket fejezik ki, amelyeket a beszéd nem tud kifejezni, illetve azokat, amiket a beszélő gondol.

A második fejezet a *Nyelv (Language)* címmel a whorfi hipotézist, majd Chomsky Egyetemes Nyelvtanának főbb pilléreit mutatja be, és összeveti a nyelv és a beszéd fogalmát, melynek záróakkordja az, hogy nyelv létezhet beszéd nélkül, de fordítva nem igaz a tétel. A testhez hasonlóan a nyelv is az egyén kiterjesztése az adott kultúra keretei között.

A harmadik fejezet a *Metafora (Metaphor)* címet kapta; a könyvnek ebben a fejezetében a metafora fogalmairól, fajtáiról, a metafora és a nyelvtan kapcsolatáról olvashatunk. A szerzőpáros szerint a metafora olyan emberi agyi képesség, amely át tudja alakítani a tapasztalatot absztrakcióvá azáltal, hogy a forrás tárgykörét leképezi a cél tárgykörévé azért, hogy elvont fogalmat hozzon létre. Egy-egy metafora újabb metaforák létét feltételezi, amely ismét egy újabbét, és így tovább. Az emberi gondolkodás fő jellemvonása, hogy a már meglévő metaforikus fogalmakat új helyzetekben is tudja alkalmazni.

A negyedik fejezet a *Térköz (Space)* címet viseli, a tér szemiotikai bemutatása új megvilágításba helyezi a térkép, a térközi kódok és az építészet fogalmát. Szemiotikai szempontból a térkép egy összetett jel, amely három jelzésből áll, ezek: a területi, az elhelyezkedési és a szimbolikus jelek. A térkép funkcionálhat jelként (egy bizonyos területet jelez) és szöveggént is (egy üzenetet vagy véleményt közvetít ugyanarról a területről). A térbeli kódoknak három fajtáját különböztetjük meg: nyilvános, privát és szent. A nyilvános kódok olyan helyhez kötöttek, ahol közösségi vagy társas interakciók zajlanak; a privát kódok olyanokhoz, ahol a magánszemélyek tartózkodnak; a szent kódok metafizikai, mitikus vagy spirituális tulajdonságokkal rendelkező helyekhez köthetők. Az építészeti kódok az épületekre és szerkezetükre vonatkoznak.

Az ötödik fejezet a *Művészet (Art)* címmel íródott és a színház, a zene, a képzőművészet és a mozi világába nyújt betekintést. A szerzőpáros megfogalmazásában a színház kifejezés jelenti magát az előadást és a helyet is, ahol a darab játszódik. Az igazi művészet felülmúlja a társadalmi normákat, a jelen történéseit és a hagyományokat is. A művészet az élet értelmének keresése, amely a

tudatosságot egyszerre teszi gyötrelmessé és elragadóvá. A mozi szerepe esztétikai értelemben meghatározó, mert vizuális-elbeszélő módon egymás mellé helyezi a párbeszédet, a zenét, a díszletet és a cselekményt.

A hatodik fejezet a *Tárgyak (Objects)* címmel bemutatja a tárgyak szerepét és szemiotikai értelmezését. Az emberi létben nincs olyan tárgy vagy termék, amelynek ne lenne jelentése. A tárgyakkal minden kultúrában van egy másodlagos és egy magyarázó jelentése. Marcel Danesi és Paul Perron a fetisizmus, az animizmus eszméit írja le, majd a játékok és ételek amerikai példáin keresztül szemlélteti a fogalmakat. Az ételek három jelentést hordoznak: az első szinten (azaz a jelölő szintjén) a túlélés eszközt jelentik, a második szinten (azaz a szemiotikában) másodlagos és magyarázó szerepet töltenek be, a harmadik szinten szociális jelentésük van.

A hetedik fejezet az *Elbeszélés (Narrative)* címet viseli és az elbeszélés és fajtái világába ad betekintést. Az elbeszélés egy olyan szöveg, amelyben az események vagy cselekmények sorozata logikusan vagy más módon kapcsolódik egymáshoz. Az elbeszélő szövegnek három szintje van: az első szinten a fő szöveg, a második szinten a szándékolt jelentés, a harmadik szinten pedig a kultúrában fellelhető más meglévő szövegekre történő utalás található. Az elbeszélések három szerkezeti tulajdonsága: a tartalom, a szereplők és a színhely. A mítoszok, a mitológiák, a regény és a képregény bemutatását olvashatjuk a fejezet további részében.

A nyolcadik, a *Televízió és hirdetés (Television and advertising)* című fejezetben az előző fejezetekhez képest változik a nézőpont. A korábbiakban az emberek által alkotott jelekről, azok kódjairól és jelrendszereiről olvashattunk. Jelen fejezetben a hangsúly a média természetére és szerepére helyeződik át. A médium fogalmát a szerzőpáros így határozza meg: egy olyan fizikai jelentés, amely segítségével megfejtethünk egy jelet vagy szöveget, és ez által a jel közvetítésre is kerül. A televízióknak mítoszalkotási, történelem alkotási és tömörített ismeretátadó hatásai vannak. Mára a televízió lett az elsődleges befolyásoló tényező a társadalmi irányzatok és a társadalmi változások terén. Ezt az érzelmi függőséget valószínűleg a virtuális valóság váltja majd fel. A hirdetések célja, hogy felébresszék az emberek vizuális érzékeit. A hirdetések két szinten értelmezhetőek: a felszíni szinten, amely maga a valóság és a szöveg; és a rejtett szinten, ahol a felszíni elemek másodlagos jelentéssel bíró képzetekké alakulnak át. Ebből következik, hogy a hirdetések fő célja, hogy közvetett módon szóljanak a tudat alattihoz.

A harmadik rész, a *Gyakorlati összefoglalás (A Practical Synthesis)* röviden összegzi az eddig leírt ismereteket. A szemiotikai tanulmányozás során öt elv vezérli a kutatót, ezek az interdiszciplinaritás, a relativizmus, a jelentés, a dimenzionalitás és az összefüggés kérdéskörei. A szemiotika az emberi tudatot vizsgálja, az ember tudatosságát környezetével és saját létezésével, érzéseivel és tudatával szemben. A makroszemiotikai elemzés a kultúra jelenségét egészében vizsgálja. A mikroszemiotika bizonyos nézőpontból elemzi a kulturális jelenségeket. A szerzőpáros zárógondolatában a kultúrát lendületessége folytán élő szervezetekhez, organizmusokhoz hasonlítja, melyek megszületnek és meghalnak. A kultúra lényegében az elme képzelete, a társadalmakat, emberi közösségeket meghatározott

történelmi okok kapcsolnak össze. Amelyik társadalom létrehozta kultúráját, nem feltétlenül tűnik el, ha kultúrája elvész.

A három részt egy minden fejezethez külön kapcsolódó kérdés- és feladatsor követi, melyek kiegészítő anyagokként, ismétlésként vagy házi feladatként használhatóak a kurzus során. Ezt követően a szerzők rövid életrajzi ismertetést adnak a könyvben szereplő történelmi, nyelvészeti, antropológiai és filozófiai hírességekről, majd a szójegyzék következik. A művet részletes bibliográfia és a tárgymutató zárja.

A könyv nem csak a téma iránt érdeklődőknek ad páratlan tájékoztatást, de haszonnal forgathatjuk – éppen gyakorlati megközelítése folytán – olyan pszichológiai, antropológiai, szociológiai és történelmi kurzusok kiegészítő anyagaként is, melyek fő tárgya a kultúra tanulmányozása.